

Anna Masłowska

Przemoc fizyczna wobec dziecka a jakość życia

Istotny wpływ na życie dziecka, w konsekwencji dorosłego człowieka mają rodzice. To, jaka będzie jego psychika zależy w dużej mierze od rodziców. B. Strojnowska (1981, s. 179) podaje, że "poczucie wartości siebie i wiara w siebie samego mogą rozwinąć się u dziecka tylko w atmosferze aprobaty". Niestety bardzo często brakuje takich warunków, nie ma zrozumienia i oparcia w osobach najbliższych dziecku – w rodzicach. Najbardziej rażącym przykładem, takiej postawy jest przemoc fizyczna. Niebezpieczeństwo tego zjawiska dotyczy zarówno przyczyn jak i konsekwencji. Dziecko jest szczególnie podatne na zranienia w okresie szkolnym. W wieku 6 – 12 lat następuje intensywny rozwój fizyczny i psychiczny, (por. R. Łapińska, 1973, s. 89). Bardzo dobrze jeśli środowisko, osoby, z którymi dziecko porównuje siebie zapewniają mu szczęśliwy dom, ciepło i akceptację. W rodzinach jednak, często brakuje takich wartości, a za naturalne przyjmuje się normy oparte na gwałcie i przemocy (por. Galles w: I. Pospiszyl, 1989, s. 156). Około 95% rodziców stosuje kary fizyczne wobec swoich dzieci i nie ogranicza się w ich stosowaniu do dzieci młodszych (badania angielskie Blumberga w 1974, Steinnetza i Strensa w 1974, w: A. Piekarska, 1991, s. 14). Do najczęstszych form karania należą: spoliczkowanie, klaps, uderzenie jakimś przedmiotem. 68% matek i 49% ojców karze klapsami i spoliczkowaniem swoje dzieci, 10% matek i 8% ojców uderza jakimś przedmiotem (badania Engfera i Schneewinda w: A. Piekarska, 1991, s. 13).

Funkcjonowanie całego systemu rodzinnego opierającego się na sile i rywalizacji utwierdza rodziców w przekonaniu, że tylko poprzez bicie mogą nakłonić dziecko do posłuszeństwa. Rodzice nie zdają sobie sprawy, że wyrządzają w ten sposób krzywdę osobie, którą jak sami zakładają kochają, oddając część swojego życia.

Uczucia towarzyszące dziecku w procesie wychowania wykorzystującym przemoc fizyczną, tj. lęk, poczucie winy, poczucie odrzucenia zaburzają jego kształtując się obraz siebie (A. Masłowska, 1992). Jak podaje St. Kowalik (1991) doświadczanie różnych stanów psychicznych w trakcie życia jest jednym z wymiarów określających jakość życia. Można zatem, wysnuć wniosek, że negatywne uczucia dziecka bitego będą odciskały patologiczne piętno nie tylko na jego obrazie siebie, ale także na jakości jego

życia. Przy założeniu, że pojęcie – jakość życia to przeżywanie własnego życia, subiektywne odczuwanie jego wartości, poziom zadowolenia z życia.

Nawiązując do poruszanej problematyki jakości życia, przedstawię kilka informacji z badań nad zjawiskiem przemocy fizycznej (tamże), które są przykładem destrukcyjnego wpływu doświadczeń dziecka bitego przez rodziców na jakość jego życia.

Problem psychicznych konsekwencji bicia wchodzi w skład bloku badawczego dotyczącego przemocy fizycznej w rodzinie. Badania przeprowadzono na przełomie 1991/92 roku w takich rejonach Polski jak: Lublin, Opatów, Tarnobrzeg. Badano system rodzinny: matka, ojciec, dziecko (por. M. Braun-Gałkowska, 1989). Przebadano 60 dzieci (50% dziewcząt, 50% chłopców w wieku od 6 do 12 lat). Na podstawie kryterium jakim było subiektywne poczucie krzywdy z powodu bicia przez rodziców wyodrębniono dwie grupy. W pierwszym etapie badań zadawano dzieciom pytanie. "Co robią Twoi rodzice, gdy Ci się coś nie uda albo coś zbroisz?" Do pierwszej grupy (X) zaliczano te dzieci, które informowały, że są częściej i dotkliwiej bite i odczuwają z tego powodu krzywdę. Do drugiej grupy (Y) kwalifikowano dzieci, które nie stwierdzały, że są często i dotkliwie bite, i które nie uważały, że są krzywdzone. Grupa X liczyła 30 osób, (15 dziewczynek, 15 chłopców). Grupa Y analogicznie. W obu grupach została zachowana homogeniczność wieku i miejsca zamieszkania. Nie został spełniony warunek homogeniczności wykształcenia rodziców.

W odniesieniu do zagadnienia obrazu siebie dziecka bitego sformułowano następujące hipotezy badawcze.

Hipoteza podstawowa: Obraz siebie dziecka w młodszym wieku szkolnym doznającego przemocy fizycznej (odczuwającego subiektywne poczucie krzywdy z powodu bicia) różni się istotnie od obrazu siebie dziecka nie doświadczającego przemocy fizycznej (nie odczuwającego subiektywnego poczucia krzywdy z powodu bicia).

Hipotezy szczegółowe: Dziecko w młodszym wieku szkolnym bite przez rodziców istotnie częściej niż dziecko w tym wieku nie bite przez rodziców:

1. Czuje się odrzucone, niekochane, załęcznione, bojaźliwe.
2. Ma niskie poczucie własnej wartości, czuje się gorsze od innych dzieci.
3. Jest nieufne, agresywne, wrogo nastawione do otoczenia.

Na określenie pojęcia "obraz siebie" przyjęto definicję M. Przetacznikowej: "obraz siebie to wyobrażenia, pojęcia, jakie jednostka ma o sobie, tj. o swoim wyglądzie, zdolnościach, możliwościach podejmowania i wykonywania zadań, stosunku do innych ludzi, sposobu w jaki przeżywa i odbiera swoje środowisko" (M. Przetacznikowa, 1984, s. 257).

Pojęcie przemoc fizyczna zostało zdefiniowane za A. Piekarską (1984, nr 3, s. 301) jako "akt przeprowadzony z intencją lub postrzegany jako mający intencję zadania cierpienia fizycznego innej osobie". W odniesieniu do zjawiska przemocy fizycznej akcent został położony na subiektywne poczucie krzywdy dziecka doświadczającego bicia ze strony rodziców. Dziecko doznające przemocy fizycznej, to dziecko odczuwające subiektywne poczucie krzywdy z powodu bicia. Dziecko nie doznające przemocy fizycznej to dziecko, które nie odczuwa poczucia krzywdy z powodu bicia.

W badaniu użyto następujących metod: Wywiad, Rozmowa Kierowana, Test Zdań Niedokończonych, Test Rysunku Rodziny, Mój Bóg i Ja. Metodami tymi przebadano

matkę, ojca i dziecko. Do weryfikacji hipotez wybrano wersje dla dzieci z następujących metod: rozmowa kierowana, Test Zdań Niedokończonych, Test Rysunku Rodziny oraz wywiad przeprowadzony z jednym z rodziców.

Test Rysunku Rodziny – zastosowano wersję M. Braun-Gałkowskiej (1991, s. 24). Informacje uzyskane w oparciu o tę metodę projekcyjną poszerzyły dane dotyczące relacji rodzinnych, nieświadomych motywów i sposobów radzenia sobie przez dziecko z sytuacjami trudnymi.

Test Zdań Niedokończonych został skonstruowany przez zespół badawczy zajmujący się zagadnieniem przemocy fizycznej na podstawie Testu Zdań Niedokończonych J. Kostrzewskiego. Składał się z trzech części: dla matki, ojca, dziecka. Do interpretacji wykorzystano z wersji dla dziecka m.in. takie zagadnienie jak obraz siebie w percepcji dziecka.

Rozmowa kierowana, skonstruowana także przez zespół badawczy, składała się z trzech wersji: dla matki, ojca, dziecka. Stanowiła uzupełnienie informacji z wywiadu. Wykorzystano kategorie z wersji dla dziecka: metody wychowawcze, poglądy wychowawcze, więzi emocjonalne z rodzicami, pragnienia i oczekiwania.

Hipotezy znalazły w większości potwierdzenie w wynikach badań uzyskanych za pomocą ww. metod. Na uwagę zasługują zwłaszcza informacje uzyskane z Testu Rysunku Rodziny, które zostały poddane analizie jakościowej. Wyodrębniono m.in. kategorie: żywa emocjonalność (kreska rozmachowa, rysunek sensoryczny), zahamowana emocjonalność (krótka kreska, rysunek racjonalny, ambiwalencja), agresja na rysunku, agresja do siebie, niepokój (duże białe przestrzenie, rysunek mało barwny, statyczność postaci ...), niepokój z agresją, waloryzacja siebie, dewaloryzacja siebie, reakcje depresyjne, świadoma identyfikacja siebie, brak świadomej identyfikacji z sobą, zmiany w stosunku do rodziny realnej. Do opisu obrazu siebie dziecka wybrano: żywą emocjonalność, zahamowaną emocjonalność, agresję na rysunku, niepokój z agresją, waloryzację siebie, reakcje depresyjne, świadomą identyfikację z sobą.

Następnie przeprowadzono analizę ilościową. Dla każdej grupy (X, Y) policzono w poszczególnych kategoriach liczebności, które wyrażono także w procentach do ogólnej liczebności grupy badanych. Sprawdzono istotność różnic między liczebnościami kategorii w obu grupach przy pomocy testu z (J.P. Guilford, 1964, s. 31).

Hipoteza I: Dzieci z grupy X są istotnie częściej niż dzieci z grupy Y odrzucane, niekochane, zażenowane – została potwierdzona w Teście Rysunku Rodziny. Rysunki dzieci z grupy X charakteryzuje zahamowana emocjonalność, krótka kreska, racjonalność, ambiwalencja, reakcje depresyjne. Rysunki dzieci z grupy X charakteryzuje racjonalność przede wszystkim u dziewcząt. Brak im odwagi, mają trudności z uzewnętrznianiem swoich uczuć, przede wszystkim chłopcy. Są niezdecydowane, mają zmienny nastrój (ambiwalencja na rysunku) przede wszystkim chłopcy.

Rysunki dzieci z grupy Y – żywa emocjonalność, przede wszystkim chłopcy, kreska rozmachowa, przede wszystkim dziewczęta.

Hipoteza II: Dzieci z grupy X mają istotnie częściej niż dzieci z grupy Y poczucie niskiej wartości siebie – została potwierdzona w Teście Rysunku Rodziny. Dzieci z grupy X koncentrują się na własnych błędach, niepowodzeniach (mocny nacisk kredki do

siebie). Przejawiają tendencję do ambiwalencji, wyrażającą się wahaniem i zmiennością nastrojów, przede wszystkim chłopcy (reakcje depresywne). Dzieci z grupy Y charakteryzuje duża witalność, przede wszystkim chłopców (żywa emocjonalność).

Nie została potwierdzona hipoteza III. Dzieci z grupy X są istotnie częściej niż dzieci z grupy Y nieufne, agresywne, wrogo nastawione do otoczenia. Wyniki badań ukazały, że dzieci izolują się od otoczenia a uczucia negatywne kierują do wewnątrz. Odzwierciedlają to wyniki Testu Rysunku Rodziny, tj. zahamowana emocjonalność (krótka kreska), nieufność (ambiwalencja na rysunku), zmienność nastrojów (ambiwalencja na rysunku, ambiwalencja do siebie), przede wszystkim chłopcy (mocny nacisk kredki do siebie), nieakceptowanie własnej rodziny, przede wszystkim chłopcy (zmiany w stosunku do rodziny realnej).

Dzieci z grupy Y w Teście Rysunku Rodziny charakteryzowała natomiast otwartość i witalność (żywa emocjonalność) przede wszystkim chłopców (kreska rozmachowa).

Człowiek zawsze był i będzie zależny od innych ludzi, zwłaszcza wtedy gdy jest jeszcze dzieckiem. Potrzebuje w okresie tej zależności miłości i poczucia bezpieczeństwa, często niestety otrzymuje przeciwnie brutalność i gwałt. Konsekwencje stosowania przemocy fizycznej zostawiając trwałe ślady w psychice dziecka w postaci lęków, poczucia odrzucenia, często niskiej wartości siebie, nieufności i bierności obniżają także jakość życia dziecka, czyniąc je mniej wartościowym, nie dającym zadowolenia i satysfakcji.

Bibliografia

- Braun-Gałkowska M., Metody badania systemu rodzinnego, KUL, Lublin 1991.
- Guilford J.P., Podstawowe metody statystyczne w psychologii i pedagogice, PWN, Warszawa 1964.
- Kowalik S., Psychologiczne wymiary jakości życia, w: Myśl psychologiczna w Polsce Odrodzonej, A. Bańka, R. Derbis (red.), Poznań 1993.
- Łapińska R., Żebrowska M., Wiek dorastania, w: Żebrowska M. (red.), Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, PWN, Warszawa 1979.
- Masłowska A., Obraz siebie dziecka doznającego przemocy fizycznej w rodzinie, nie opublikowana praca magisterska, Lublin 1992.
- Piekarska A., Uwarunkowania, rozmiary i zakres zjawiska przemocy w rodzinie – przegląd ważniejszych współczesnych badań w polskiej literaturze przedmiotu, w: Psychologia Wychowawcza, nr 3, 1984.
- Piekarska A., Przemoc w rodzinie. Agresja rodziców wobec dzieci. Przejawy i psychologiczne uwarunkowania, PTP, Warszawa 1991.
- Pospiszyl J., Przemoc wobec dziecka – zakres teoretyczny koncepcji, w: Psych. Wych., nr 2, 1989.
- Przetacznikowa M., Rozwój i wychowanie dzieci i młodzieży w średnim wieku szkolnym, NK, Warszawa 1971.
- Strojnowska B., Rola rodziny w rozwoju dziecka, w: Spojrzenia na współczesną rodzinę w Polsce, PAX, Warszawa 1981.

Anna Masłowska

Physical violence used against children and quality of life

Grażyna Miłkowska

Summary

The paper presents negative influence of experiences of a child beaten up by parents on the quality of his/her life. Sixty children (50% boys and 50% girls) aged 6 to 12 were divided into two research groups on the grounds of their subjective feeling of unfair treatment resulting from corporal punishment inflicted on them by their parents.

Group X consisted of thirty children who were more frequently and more severely beaten and felt they were being treated unfairly.

Group Y consisted of thirty children who said they were not beaten often or severely and did not complain of unfair treatment.

The undermentioned hypotheses were verified by selecting a version for the children from among the following methods: Directed Conversation, Unfinished Sentence Test, Family Drawing Test, Interviewing a Parent.

The hypothesis that a young child that is physically punished by his/her parents when compared to a child that is not beaten much more often: 1. feels rejected, unloved, frightened, 2. has a feeling of his/her diminished value, was confirmed. It was not confirmed that such a child is aggressive or distrustful towards his/her environment. It was, however, confirmed that such a child tends to isolate himself/herself from environment and direct his/her negative feelings inwardly.

a znajduje swoje odzwierciedlenie w praktyce. Żeby mówić o zmęczeniu (wypaleniu sił) należy znać jego specyfikę, ale szczególnie istotne są konsekwencje psychologiczne, społeczne i pedagogiczne. Nie ulega wątpliwości, że wpływa to w istotny sposób na jakość i charakter wykonywanej pracy.

Jeszcze przed 17 laty nikt nie przypuszczał, że syndrom wypalenia się będzie stanowił dziedzinę zainteresowań i badań naukowych. Prawdziwy boom wystąpił w 1983 roku. Mimo, że o tym zjawisku nie wspominano w ogóle do późnych lat 70-tych, to nagle stało się tematem popularnym. Można wyrazić ostrożny optymizm, że problem wreszcie skupia na sobie poważną uwagę, chociaż badania nad tym zjawiskiem są nadal w stadium początkowym. Zmęczone pracą odnosi się do odczucia nadmiernego napięcia i wyczerpania poprzez kontakty z innymi ludźmi. Zaburzenie wypaleniem się sił nauczycieli wywodzi się w dużym stopniu z troski o poziom pracy szkoły, efektywność procesu nauczania i wychowania oraz właściwy rozwój psychospołeczny dziecka.

Istnieje wiele dowodów na to, że nauczanie uważane jest za zawód stresujący. Do głównych stresorów należą: wysokie obciążenie pracą, presja związana z czasem, problemy wychowawcze z uczniami, konflikty wśród personelu, wysoki poziom hałasu, przełudnione klasy i ciasne pokoje nauczycielskie, brak uznania dla wykonywanej pracy oraz negatywne nastawienie społeczeństwa do zawodu nauczyciela.

Najnowsza literatura wskazuje na fakt, że nauczyciele przeżywają poważny stres w miejscu pracy i że stres ten jest związany ze zwiększoną częstotliwością występowania chorób fizycznych i dolegliwości somatycznych.

Wielu badaczy stwierdza, że liczba wymagań związanych z przystosowaniem się nauczyciela do nowego programu oraz społeczno-emocjonalne sytuacje wymagające